

การพัฒนาให้เกิดปัญญาญาณ

พระราชสุตฺถินฺทมฺหคณ

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๐

P1208

ขอเจริญพรญาติพี่น้องพุทธบริษัททั้งหลาย ทั้งฝ่าย
บรรพชิตและคฤหัสถ์ วันนี้เป็นวันธรรมสวนะ วันพระแรม ๘ ค่ำ
เดือน ๖ เดียวก็จะสิ้นเดือนไปตามลำดับ วันเวลาไว้มากรวดเร็ว
อย่างที่สุด วันธรรมสวนะเราก็ไม่ว่างเว้นในการสร้างความคิด
การสร้างความคิดที่ดีที่สุด ก็คือการพัฒนาให้เกิดปัญญาญาณ
พัฒนาตัวเอง สะสมบุญให้แก่ตัวเองเกิดความสุขความสนุก
ในการทำงานให้แก่ตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การ
ทำบุญที่เราสงเคราะห์คนอื่นนั้นก็ดีอยู่ แต่ก่อนที่จะไปสงเคราะห์
คนอื่นเขา ช่วยเหลือคนอื่นเขา ต้องช่วยเหลือตัวเองให้ได้ก่อน
การช่วยเหลือตัวเองนั้น เป็นการเอาบุญมาใส่ไว้ที่จิตใจของตัวเอง
ให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรก่อน แล้วค่อยจะ
สงเคราะห์คนอื่นเขา เรียกว่าการพัฒนาให้เกิดปัญญา เพราะ
ปัญญามีอยู่ในตัวเราครบ แต่เราไม่ใช้ปัญญาในตัวเอามาเป็น
ประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมแต่ประการใด **ปัญญาในตัวก็**
ได้แก่การเจริญกรรมฐาน เจริญสติปัญญา เจริญสมาธิ
ภาวนา เป็นต้น อันนี้เป็นการพัฒนาชีวิตให้เกิดมีความสำคัญ
ขึ้น ใช้หลักที่พระพุทธเจ้าสอนมา ๓ ประการ คือ **ศีล สมาธิ**

ปัญญา เรียกว่าไตรสิกขา ๓ ต้องการให้มีสติ ต้องการให้ความรู้จริงในสัมปชัญญะ ให้มีความรู้ความคิด ให้เกิดมีสติปัญญา ให้เกิดทักษะในชีวิตของเขา ให้เกิดความตั้งใจที่จะใช้ชีวิตเป็นประโยชน์ต่อการทำงานและหน้าที่ เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติตน และเป็นการที่จะต้องฝึกปฏิบัติให้เกิดผลโดยประสบการณ์แก้ปัญหาชีวิตของท่าน เรียกว่าแก่นนำทำให้ความสำเร็จได้ การงานก็จะสำเร็จได้อยู่ตรงนั้น การเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นทางสายเอกของพระพุทธเจ้า ก็คือบำเพ็ญ ศิลสมาธิ ปัญญา นั่นเอง สติปัฏฐาน ๔ สำคัญในแนวทางของชีวิต ทำให้ชีวิตรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรให้เกิดปัญญาแก้ไขปัญญาได้

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน จะยืน เดิน นั่ง นอน จะเหยียดขี้ก้น แลขวา จะคู้เหยียด เหยียดขา เอาสติยึดเข้าไป ทั้งลมหายใจเข้าออก เจริญพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติ เจริญภาวนาให้เกิดปัญญา ก็สติยึดเข้าไปที่ลมหายใจเข้าออกที่เรากำหนดว่า พองหนอ ยุบหนอ เป็นต้น ตรงนี้เป็นบทบาทสำคัญชีวิตของท่านมาก ที่จะทำให้เกิดปัญญาในชีวิตนั่นเอง ชีวิตเกิดปัญญา ดลบันดาลให้แก้ไขปัญหาวีชีวิตได้สมปรารถนาทุกประการอย่างนั้น จึงมีการเดินจงกรม เช่น ยืนหนอ ๕ ครั้ง ผู้ปฏิบัติธรรมจงทำให้จงได้ ยืนหนอ ๕ ครั้ง ก็คือตจปัญจกรรมฐาน มूलกรรมฐานที่พระภิกษุจะบวชอุปัชฌาย์ จะให้กรรมฐานตรงนั้น ก็คือ ยืนหนอ ๕ ครั้ง เบื้องต่ำตั้งแต่ปลายผมลงไป เบื้องบนตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นมา ให้มีสติกลับไปกลับมา เป็นการทบทวนชีวิตให้จิตมันว่าง ให้จิตมันว่าง ให้จิต

เกิดแสงสว่างไปในตัวด้วย ตรงนี้เป็นหลักสำคัญแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ยืนหนอ ๕ ครั้ง บางท่านทำไม่ได้ ก็จะแก้ไขปัญหาชีวิตอะไรได้เล่า เบื้องต่ำก็ปลายผมลงไป เบื้องบนก็ปลายเท้าขึ้น ยืน...หนอ ลงไปแล้ว ก็จากเท้ายืนโดยหลับตามโนภาพจากปลายเท้าถึงหนอที่ศีรษะได้จังหวะพอดี ตรงนี้เป็นบทบาทสำคัญสำหรับกรรมฐานของมูลกรรมฐาน ตจปัญจกรรมฐาน เรียกว่ากรรมฐาน ๕ ถ้าใครทำได้จะรู้วาระจิตของตน รู้อารมณ์ของคนอื่น รู้วาระจิตที่สัมผัสเกิดจิตรู้นิสัยคนได้ เป็นบทบาทสำคัญที่จะต้องกำหนดจดจำไปปฏิบัติให้จงได้ นี้เรียกว่ากายานุสัสสนาสติปัฏฐาน หลับตาแล้วก็ลืมตาดูที่ปลายเท้า ส่วนมากผู้ปฏิบัติไปมองที่พื้นดิน มองสูง มองต่ำ ต้องมองดูที่ปลายเท้าของตนเสมอไป ลืมตา ขวา...ย่าง...หนอ...ให้ได้จังหวะ ซ้ายที่สุดเท่าที่จะซ้ายได้ อย่าเดินให้ยาวอย่าเดินให้สั้น เดินเฉพาะของใครของมัน ปานกลางของคนที่เดินไปเดินมา อย่าก้าวยาว อย่าก้าวสั้น แล้วก็ตามองดูที่ ขวา...ย่าง...หนอ... ซ้าย...ย่าง...หนอ... ไปตามลำดับย่างไปถึงสุดทางแล้วก็หยุด ชิดเท้าหยุด กำหนดกลับหนอ ๆ ๆ กลับได้แล้วก็ยืนหนออีก ๕ ครั้ง ต้องทำติดต่อกันไป ยืนหนอ ๕ ครั้ง หลับตาดูมโนภาพ ตั้งสติไว้ให้มั่น ในเมื่อทำได้แล้วเราก็ลืมตาดูปลายเท้า ขวา...ย่าง...หนอ... ซ้าย...ย่าง...หนอ... ไปตามลำดับอย่างนั้น มันจะเป็นสมาธิในเมื่อจิตเข้าสู่สมาธิ ทำให้คุ้นเคยทำให้คล่องแคล่วขึ้นมาในการปฏิบัติ ด้วยการเดินจงกรมก่อนเสมอ เดินได้แล้วก็ย่อตัวนั่งหนอ ๆ ๆ ลงไป ขวาทับซ้ายนั่งสมาธิขัดสมาธิเพชรก็ได้ ๒ ชั้นก็ได้ ชั้นเดียวก็ได้ หรืออาจ

หนึ่งไม่ได้ หนึ่งบนเก้าอีกก็ได้ ได้ทุกวิธีทางที่จะทำได้ด้วยการปฏิบัติ เป็นขั้นหนึ่ง ขั้นสอง ขั้นสาม หนึ่งไม่ได้เอาขั้นสองสองไม่ได้เอาขั้นสาม มัชฌิมาปฏิปทาปานกลางที่จะทำได้ก็ทำตามนั้น หนึ่งแล้วก็หายใจยาว ๆ จะเดินจงกรมหรือจะนั่งก็ตาม มีอะไรก็ต้องกำหนด ส่วนมากนักปฏิบัติไม่กำหนดปล่อยให้เลยไปเสียให้หมด เราก็ไม่มีสติ ขาดสติมาก ต้องกำหนดทุกอิริยาบถ กำหนดให้ละเอียดด้วย

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขณะเดินจงกรมมีเวทนาก็หยุด อย่าเดินต่อ กำหนดเวทนาให้หาย เวทนาจะปวดตรงไหนเราก็จิกจิตไปตรงนั้น กำหนดว่า ปวดหนอ ๆ เป็นต้น กำหนดให้ละเอียด เดี่ยวเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เดี่ยวเวทนาก็แยก रूपแยกนามออกไป แล้วเราก็จะได้รู้จริงตรงนั้น ทำให้เกิดปัญญาชัดในเวทนานั้น จะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ดีใจหรือเสียใจ มันก็แจ้งแก่เราเอง เราก็จะได้ทราบด้วยปัจจัยจัดตั้ง รู้ตัวขึ้นมาชัดเจนอย่างนี้เป็นต้น นี่แหละทำให้เกิดปัญญาตรงนั้น ไม่ใช่เรื่องเสียหายแต่ประการใด แล้วเรานั่งก็เช่นเดียวกันมีเวทนาก็ต้องกำหนด คิดอะไรไม่ออกก็กำหนดที่ลิ้นปีหายใจยาว ๆ อยากจะรู้ว่าลิ้นปีอยู่ตรงไหน เราก็เอาเชือกมัดตั้งแต่จมูกถึงสะดือ เราแล้วก็พับครึ่ง มันจะตรงลิ้นปีของเราพอดี หายใจลึก ๆ ยาว ๆ กำหนดเสียใจ กำหนดโกรธ กำหนดดีใจ ต้องที่ลิ้นปีนั้น เวลาเห็นหนอ ก็ต้องออกจากหน้าผากส่งกระแสจิตออกไปอย่างนั้น มันจะได้ผลดีขึ้น ไม่ใช่หลับตาว่าเห็นหนอ หรือลืมตาว่าเห็นหนอเฉย ๆ ถ้าเราส่งกระแสจิตถูกแล้วมันจะได้ผล จำความได้แม่น

มันจะได้ปัญญาตรงการดู ตามีทรัพย์ หูมีทรัพย์ เสียงหนอ หู
 ได้ยินเสียงเขาด่าเขาว่าอะไรก็ตั้งสติไว้ สติปัญญาก็เกิดทางหูคือ
 จิตมันเกิด แล้วเดี๋ยวมันก็ดับไปไม่มีอะไรที่จะเหลืออยู่เลย เราไป
 เก็บมาเอง ในเมื่อเราเก็บมาแล้วจะเกิดประโยชน์อันใดเล่า
 ปัญญาจะขาดตรงไหน กำไรขาดทุนตรงไหนมันก็จะออกมาอย่าง
 นั้นเป็นต้น อันนี้มีความหมายอย่างนั้น ในเมื่อเป็นเช่นนี้การ
 กำหนดอายตนะธาตุอินทรีย์ก็อยู่ตรงนั้น กำหนด พองหนอ ยุบ
 หนอ ก็กำหนดลมหายใจเข้าออกให้มันได้จังหวะ หายใจให้ยาว
 เข้าไว้อย่างหายใจสั้น หายใจสั้นมันจะกำหนดไม่ได้ พองก็เป็นยุบ
 ยุบก็เป็นพอง ขวาเป็นซ้าย ซ้ายเป็นขวา เลยไม่ได้จังหวะ ไม่
 เป็นสมาธิ ในเมื่อไม่เป็นสมาธิแล้วจิตมันก็ไม่ว่าง ฟุ้งซ่าน
 นานาประการ จิตมันก็ออกไปคิดอะไร ไม่เป็นสมาธิ จิตใจไม่
 เป็นกุศล ปัญญาก็ไม่เกิดขึ้น ปัญญาไม่เกิดขึ้นแล้วสิ่งนั้นก็ไร้
 สาระ เรียกว่าฟุ้งซ่านออกไปนอกประเด็นนั้นได้ นี่ต้องกำหนด
 อย่างนั้น ในเมื่อเรากำหนดได้แล้วมันก็คล่องแคล่วว่องไว จะได้
 เป็นสมาธิได้ง่าย แต่ท่านผู้ปฏิบัติธรรมไม่ได้กำหนดตรงนั้น บาง
 ที่ไม่สบายใจ เสียใจ ก็ปล่อยมันเลยไปซะ ต้องกำหนดที่ลิ้นปีไม่
 สบายใจหนอ หรือเสียใจ โกรธ กำหนดเดี๋ยวมันก็จะหายไปอย่า
 ปล่อยให้อารมณ์ค้าง ถ้าอารมณ์ค้างไว้เข้าก็ทำงานไม่สำเร็จ
 อารมณ์ไม่ดีจะทำอะไรก็ไม่รับผิตชอบแต่ประการใด ก็ออกมา
 ทำนองนี้เป็นต้น เวทนามี ๓ สุข ทุกข์ เสียใจ ดีใจ ไม่สุขไม่
 ทุกข์ ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ ก็เป็นเวทนา ต้องตั้งสติกำหนดรู้หนอ ๆ
 ๆ มันจะได้รู้ทั่วถึงเหตุการณ์ของชีวิตนั้น กำหนดที่ลิ้นปีให้ได้

คิดอะไรไม่ออกก็กำหนดที่ลิ้นปี คิดหนอๆ เดี่ยวก็คิดออกมาได้
ตรงนี้เป็นหลักปฏิบัติ เราจะได้รู้เรื่องราวเกิดอะไรขึ้นมา แต่
ส่วนมากผู้ปฏิบัติธรรมทำไม่ได้ ปล่อยเลยไปเสียหมด แล้วก็
ไม่ได้กำหนดตรงนั้นด้วย แล้วปัญญาก็ไม่เกิด ปัญญาไม่เกิดแล้ว
การพัฒนาที่ไร้ผล จิตใจไม่เป็นบุญไม่เป็นกุศล ศีล สมาธิ
ปัญญา ก็ไม่เกิดขึ้น **เพราะฉะนั้นการพัฒนาตัวปัญญาก็คือ
การพัฒนาจิตด้วยการเจริญพระกรรมฐาน**

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น จิตเป็นธรรมชาติต้องคิด
อ่านอารมณ์ รับรู้อารมณ์ไว้ได้เป็นเวลานานเหมือนเทพ
บันทึกเสียง มันเกิดทางอายตนะธาตุอินทรีย์ ตาเห็นรูปเกิด
จิต หูได้ยินเสียงเกิดจิต จมูกได้กลิ่นเกิดจิต ลิ้นรับรสเกิด
จิต กายสัมผัสร้อนหนาวเกิดจิต ต้องกำหนด ตั้งสติไว้ทุก
อิริยาบถนั้น มันจะเป็นสมาธิ มันจะเป็นปัญญาในตัวเอง
เรียกว่า **“ปัญญาติดมากับตัว ความรู้อยู่ในตำรา ใครสนใจ
ศึกษาในตัวเอง”** มีความหมายมาก ท่านทำแล้วท่านจะรู้กฎ
แห่งกรรมของตนเอง ท่านจะรู้ว่าท่านทำเวรทำกรรมอะไรไว้
สติมันจะบอกได้ตลอดเวลา

ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธรรมเป็นกุศล ธรรมเป็น
อกุศล เราจะได้เป็นข้อที่ ๔ ที่เราทำนั้นมันผิดถูกประการใด
อยากรู้เราก็หายใจยาวๆ กำหนดรู้หนอ เป็นกุศลหรืออกุศล
สติมันจะบอกเรา ว่าที่ทำไปแล้วใช้ไม่ได้เป็นอกุศลกรรม
กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ มันก็จะโกล้งเข้ามาทำให้
เรารู้เหตุการณ์ของกฎแห่งกรรม จากธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ข้อที่ ๔ ถึงร่วมกันเป็นทางสายเอกได้ แล้วเราทำผิดถูกประการใดเราก็ไม่ทราบ เราจะรู้จากการกำหนดจิตโดยมีสติปัญญาของเราเอง ปัญญาติดมากับตัวอย่างนี้เป็นต้น ก็ขอฝากผู้ปฏิบัติไว้ด้วยไม่สบายก็ต้องกำหนด แต่แล้วมาปฏิบัติกันหลายครั้งก็ไม่เข้าใจ ไม่รู้จะกำหนดตรงไหน ปวดศีรษะก็ไม่รู้จะกำหนดตรงไหน เครียดเกินไปก็ไม่รู้จะกำหนดตรงไหน **การกำหนดนี้เป็น การคลายเครียดไปในตัวด้วย ทำให้จิตสงบ ทำให้จิตนิ่ง ทำให้จิตว่าง ทำให้จิตไม่ฟุ้งซ่าน นั้นแหละถึงจะทำให้เกิดปัญญาได้ จิตมันไม่นิ่ง จิตไม่ว่าง มันก็ฟุ้งซ่านก็เครียด ทำให้ความดันสูง ความดันต่ำ ทำให้เกิดโรคหัวใจ ทำให้เป็นโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต เป็นกันมากมาย เครียดไปทำให้เกิดเป็นโรคกระเพาะ โรคลำไส้ โรคมะเร็งได้** จะเดินจงกรม ๑ ชั่วโมง ก็ต้องนั่ง ๑ ชั่วโมง ให้มันได้จังหวะ ถ้าเดินยังไม่ถึงเวลาที่กำหนดก็อย่าออกจากที่นั่ง ไม่อย่างนั้นจะเสียสัจจะ จะทำอะไรก็ไม่ได้ผล ไม่ได้ผลแน่นอน เพราะฉะนั้นการเจริญกรรมฐานทำให้เกิดปัญญาที่จะความคิด สติปัญญาให้ความสำเร็จ เกิดแก่ชีวิตได้ วันนี้ก็จะชี้แจงเรื่องการพัฒนาให้เกิดปัญญาญาณจะได้แก้ปัญหามาตามสมควรแก่อดีตภาพของตน ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเท่านั้น ถ้าไม่เจริญกรรมฐานไม่มีสติปัญญาแน่ เราจะมีปัญญา ทางเรียนรู้ตามวิชาการก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาวินิจฉัยที่มันเกิดขึ้นได้ ไม่สามารถจะแก้ปัญหาทุกข์ ที่มันมีทุกข์เกิดขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นก็ขอให้ตั้งใจฟัง เรื่องการเจริญกรรมฐานให้เกิดปัญญาแก้ไขปัญญา ได้รู้กฎแห่งกรรมจากการกระทำของ

ตนบ้าง มีหลักอย่างไรบ้าง ก็ขอได้ติดตามฟังต่อไป ณ โอกาส
บัดนี้

ขอเจริญพร เจริญสุข โดยทั่วกัน ณ โอกาสบัดนี้ ต่อไป
ก็จะได้ชี้แจงข้อหลักเกณฑ์ของการเจริญกรรมฐาน อย่างที่
กำหนดไว้เบื้องต้น ทำให้เราเกิดปัญญาได้ รอบรู้กองการณ
สังขาร เป็นหัวใจสำคัญของระดับความสำเร็จของชีวิต คนมี
ปัญญาน้อยจะประสบความสำเร็จน้อย คนเจริญกรรมฐานน้อยก็
สำเร็จน้อยเพราะทำน้อย คนมีปัญญามาก จะเจริญสมาธิได้มาก
ก็มีปัญญามากจะประสบความสำเร็จมาก เช่นเดียวกัน

ปัญญาที่แท้จริงนั้นมิใช่แต่ความรู้ที่ร่ำเรียนมา หรือความ
เข้าใจที่คิดไปเอง แต่ปัญญาคือความรู้ที่เที่ยงตรง แจ่มชัด และ
ปัญญาที่ได้รอบด้านในความเป็นจริง และรู้การบริหารความเป็น
จริงนั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้ด้วยการเจริญสมาธิภาวนานี้

**ดังนั้น ปัญญาจึงมีอจวัตได้ด้วยปริญาบัตร แต่
สามารถวัตได้ด้วยความสำเร็จสุขแห่งชีวิต หมายความว่า ผู้
มีปัญญานั้นไม่จำเป็นต้องจบการศึกษาตามระบบสูง และผู้
ที่จบการศึกษาตามระบบสูงไม่ได้หมายความว่ามีความรู้เป็น
เลิศเสมอไป แต่ผู้ประสบความสำเร็จโดยสมควร และมีความ
สุขอันยิ่งใหญ่ นั่นคือผู้มีปัญญายอดเยี่ยมแท้จริง ด้วย
การเจริญกรรมฐานที่มีปัญญานั้นเอง เรียกว่าปัญญาในตัว**

จากนิยามแห่งปัญญา ย่อมเห็นได้ชัดว่า ความรู้กับ
ปัญญา เป็นคนละสิ่งกัน ปัญญานำมาเพื่อความรู้ แต่ความรู้อาจ
ไม่ก่อให้เกิดปัญญาเสมอไป บ่อยครั้งที่ความรู้เป็นเพียงขยะ

ข้อมูลที่รบกวนความทรงจำ เช่น รู้ว่าเมื่อคืน นาย ก. กับ นาง ข. ทะเลาะวิวาทกัน หรือ รู้ว่าเด็กน้อยกำลังถ่ายอุจจาระ หรือ นางสาวมงายอยากแต่งงาน ความรู้เหล่านี้เป็นเพียงข้อมูล ไม่ก่อให้เกิดปัญญาใด ๆ รู้ก็สักแต่ว่ารู้ ไม่ได้ทำให้ผู้รู้ดีขึ้น หรือผู้ถูกรู้ดีขึ้น และไม่ได้ทำให้ใครประสบความสำเร็จสุขแต่อย่างใด การเจริญกรรมฐานทำให้มีสติปัญญาและรู้กฎแห่งกรรม รู้การแก้ไขปัญหาก็ได้ทุกขณะ

แต่ความรู้ใดที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในสัจจะ และการบริหารสัจจะให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ความรู้นั้นเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ เช่น รู้ว่าสิ่งใดก็ตามที่มีองค์ประกอบมาประกอบกัน เกิดขึ้น ย่อมถูกบีบเค้นด้วยอำนาจของกันและกัน การบีบเค้นทำให้เกิดความแปรปรวน และไม่มีเอกลักษณ์ที่แท้จริง ความรู้เหล่านี้ทำให้เข้าใจกฎเกณฑ์ของการกำเนิดภาวะในความเป็น และคุณค่าในความเป็น เมื่อเข้าใจธรรมชาติเหล่านี้แล้ว จึงสามารถบริหารความมีความเป็นให้เป็นประโยชน์สูงสุดได้ **นี่คือ ผลของปัญญา**

ฉะนั้น เนื่องจากความรู้และปัญญา เป็นคนละสิ่งทีเื่องต่อกัน และเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ดังนั้นเราลองมาพิจารณาการสร้างปัญญากันต่อไป

การสร้างปัญญา

ภาวะของปัญญานั้น คือ รู้เที่ยงตรง รู้แจ่มชัด รู้รอบ และรู้ประโยชน์สูงสุด เราลองมาดูกันว่า เราจะสร้างภาวะปัญญาได้อย่างไร

ความรู้ที่เที่ยงตรง การจะมีความรู้ที่เที่ยงตรงได้นั้น ต้องทำจิตให้นิ่ง เพราะจิตที่ไม่นิ่ง จะก่อให้เกิดความรู้ที่ไม่เที่ยงตรง ตัวอย่างเช่น เมื่อเราขับรถยนต์อยู่บนถนนด้วยความเร็ว ๖๐ กม./ชม. เห็นรถแล่นสวนทางมาด้วยความเร็ว ๕๐ กม./ชม. เราจะรับรู้ว่ารถคันนั้นแล่นเร็วมาก และอีกไม่นานเราพยายามแซงรถคันหนึ่งซึ่งแล่นด้วยความเร็ว ๕๐ กม./ชม. เราจะรับรู้ว่ารถคันนี้แล่นช้ามาก ความรู้ในความเร็วของรถทั้งสองคันซึ่งเท่ากันนั้นไม่เท่ากัน เพราะการรับรู้ในขณะที่เคลื่อนที่ทำให้ความรู้บิดเบือนในทำนองเดียวกันหากจิตเคลื่อนที่ ฟุ้งซ่าน ไม่นิ่ง จิตไม่สงบเคลื่อนที่ด้วยอารมณ์ชอบ ชัง ออยาก ไม่อยาก การรับรู้ใด ๆ ในภาวะจิตไม่นิ่งเช่นนี้ย่อมเกิดความรู้ที่บิดเบือนเช่นกัน เช่น ยามชอบแม้เขาชั่วก็เห็นว่าเขาดี ยามชังแม้เขาดีก็เห็นว่าเขาชั่ว

ความรู้ที่เที่ยงตรงนั้นมีลักษณะดังนี้

รู้ความจริงโดยความเป็นจริง

รู้ความเท็จโดยความเป็นเท็จ

รู้ความดีโดยความเป็นความดี

รู้ความชั่วโดยความเป็นความชั่ว

รู้ความมีประโยชน์โดยความเป็นความมีประโยชน์

รู้ความมีโทษโดยความเป็นความมีโทษ

รู้ความเป็นไปได้โดยคงไว้ตามเดิมความเป็นไปได้

รู้ความเหมาะสมโดยความเป็นความเหมาะสม

รู้ความไม่เหมาะสมโดยความเป็นความไม่เหมาะสม

การจะทำจิตให้หนึ่งทำได้ยากต้องฝึกบ่อยๆ กำหนดไปเรื่อย ๆ เพื่อความรู้ที่เที่ยงตรงนั้น ต้องละวางคู่ทวิลักษณะในธรรมชาติคือ เกิด-ดับ ดี-ชั่ว ชอบ-ชัง ถูก-ผิด เมื่อละวางและลบได้ ใจจึงสงบมั่นคงในความเป็นกลางแท้จริง และเห็นภาวะบวกและภาวะลบอย่างเที่ยงตรงตามความเป็นจริง

เมื่อจิตหนึ่งในอุเบกขา และรู้อะไรต่าง ๆ อย่างเที่ยงตรงนั้น เป็นคุณสมบัติประการแรกของปัญญา ผู้ที่มีจิตนิ่งจากสมาธิภาวนาและรู้อะไรอย่างเที่ยงตรงนี้ แม้อยู่ในท่ามกลางความเคลื่อนไหวก็ไม่วุ่นวาย แม้อยู่ท่ามกลางความหลากหลายอันมากมายก็ไม่ถูกหลอกหลอนแน่นอน เพราะจิตเขาจะนิ่งตลอดเวลา ความรู้ของเขาจึงเที่ยงตรงเสมอ นี่คือ คนที่มีปัญญาจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเท่านั้น

ความรู้แจ่มชัด ลักษณะประการที่สองของปัญญา คือ มีความรู้แจ่มชัด การจะมีความรู้แจ่มชัดได้นั้น ต้องทำจิตให้สว่างในตนเอง ดังพระพุทธวจนะที่ว่า **ดูกรภิกษุทั้งหลาย จิตนั้น ปภัสสร แต่เศร้าหมองเพราะกิเลสจรเข้ามา**

คำว่า จิตปภัสสร นั้น คือจิตมีแสงสว่างในตนเอง แต่หมองมัวและมีดมนไปเพราะกิเลสครอบงำอยู่ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความพยายาบาท ความตระหนี่ การถือตัว การดูหมิ่นคนอื่น ความริษยา การยกตนข่มท่าน ความไร้มารยาท การโอ้อวด ความกระด้าง การแข่งดี ความมัวเมา และความประมาท เหล่านี้คือกิเลสที่ทำให้จิตเศร้าหมองและมีดมน

ยามจิตมืดมนนั้น จะตกอยู่ในภาวะ คิดไม่ออกบอกไม่ถูก
 ยามจิตหมองมัวนั้น บางทีก็เหมือนรู้ๆ อยู่แต่นึกไม่ได้ เมื่ออยู่ใน
 ภาวะจิตเหล่านี้ จะคิดอะไร ทำอะไร มันตื้อตันไปหมด มองชีวิต
 ก็ไม่รู้ว่าชีวิตคืออะไร เกิดมาทำไมหนอ จะไปไหน แม้ชีวิต
 ต้องการอะไรนั้นก็ 모르 ยามทำการงาน ก็ไม่รู้ว่าจัดการงาน
 อย่างไรจึงจะดี หรือมีความสัมพันธ์กับใคร ก็ไม่รู้ว่าบริหาร
 ความสัมพันธ์อย่างไรจึงจะได้เกื้อกูล และยั่งยืน คนที่จิตมืด แม้
 ลืมตาอยู่ก็จิตบอด ดำเนินชีวิตไปตามกระแส กำหนดตัวเอง
 ไม่ได้ คนที่กำหนดตัวเองไม่ได้ คนที่ตั้งสติไม่ได้เหมือนคน
 ประสาทเจริญกรรมฐานไม่ได้แน่นอน ควบคุมทิศทางไม่ได้ พอ
 มืดมากเข้าไม่รู้แม้กระทั่งตนเองคือใคร ก็ไม่รู้ว่าตัวเองคือใคร

แล้วจะรู้ได้อย่างไรว่า ขณะนี้จิตเรามืดหรือสว่างเพียงใด
 วิธีการตรวจสอบง่าย ๆ คือ ลองหลับตาดู หลับตาให้สนิท
 กำหนดพองหนอง ยุบหนอ หรือหลับตาให้สนิทเอาจิตปักไว้ที่
 ลิ้นปี่หายใจยาวๆ ก็ได้ สำหรับทดสอบตัวเอง

ถ้าหลับตาแล้ว มืดตื้อไปเลย แสดงว่าจิตถูกห่อหุ้มด้วย
 กิเลส จนเขรอะ เลอะเทอะ สุกุมเสียแสงสว่างในตัวเอง จน
 กลายเป็นคนโง่อยู่

ถ้าหลับตาแล้วเห็นแสงสว่างแปลบไปมา นั่นแสดงว่าจิต
 สว่างเป็นขณะวาบ ๆ รู้อะไรก็รู้ประเดี๋ยวประด๋าว รู้ไม่จริงและไม่
 ลึกซึ้ง

ถ้าหลับตาแล้ว เห็นสีต่าง ๆ ต้องวิเคราะห์ว่าเป็นแสงสีอะไร
 บางคนนั่งเห็นนิมิตเห็นแสงสีสว่างมากแต่ก็ 모르อะไรเลย

ถ้าเป็นสีเขียว แสดงว่าจิตกำลังมุ่งมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะใดภาวะหนึ่ง

ถ้าเป็นจิตสีส้ม แสดงว่าจิตกำลังเสพปิติ หรือความยินดี หรือความรัก

ถ้าเป็นสีฟ้า แสดงว่าจิตกำลังครุ่นคิด ถ้าเป็นสีขุ่นเหมือนน้ำขาวขุ่น แสดงว่าจิตกำลังเศร้าโศก

ถ้าเป็นสีม่วง แสดงว่าจิตกำลังละเอียดอ่อน สุนทรีย์ ถ้าเป็น**สีเหลือง** แสดงว่าจิตกำลังรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง และไปรงอยู่ด้วยความรู้สึกนั้น เป็นต้น

ถ้าหลับตาแล้ว เห็นแสงไร้สี สว่างสนิท นวลไปทั่ว นั่นคือ แสงจิตตามธรรมชาติที่ปราศจากอารมณ์ พร้อมทั้งจะรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้ง รู้สึกแม้ในรายละเอียด ซึ่งสิ่งที่จิตในภาวะนี้สามารถรู้ได้คือ

๑. ความรู้ในตน
๒. ความรู้ในมนุษย์
๓. ความรู้ในองค์กร
๔. ความรู้ในงาน
๕. ความรู้ในสังคม
๖. ความรู้ในระบบเหตุผล
๗. ความรู้ในความเป็นไปได้
๘. ความรู้ในความเหมาะสม

เมื่อจิตสว่างนั้นจะรู้สิ่งเหล่านี้โดยชัดลึก คือทั้งแจ่มชัดและละเอียดละออ เช่น เมื่อเห็นผลก็รู้เหตุ เมื่อเห็นเหตุก็รู้ผล เมื่อ

เห็นคนก็รู้ภาวะจิตใจของเขา เมื่อมองเข้าไปในตัวเราเองก็เข้าใจ
แจ่มแจ้งทั้งภาวะ ฐานะ พลัง ข้อดี ข้อเด่น และวิถีการพัฒนาสู่
เป้าหมายสูงสุดโดยเหมาะสม เมื่อจะทำงานก็รู้ชัดในกลไกของ
งานโดยละเอียด เมื่อตั้งองค์กรก็รู้ธรรมชาติขององค์กร และการ
บริหารองค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ เมื่ออยู่ในสังคมก็รู้การสร้าง
สัมพันธ์และการวางตัวโดยเหมาะสม จะคิด จะพูด จะทำอะไรก็
รู้ว่าสิ่งใดเป็นไปได้ สิ่งใดเป็นไปไม่ได้ สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร

จิตที่สว่างนั้นจะแจ่มจ้าตลอด แม้ในคำคำจิตก็ยังส่องไสว
อยู่ และรู้อะไรต่าง ๆ ที่ควรรู้อะไรอย่างชัดเจน

ความรู้รอบ คุณสมบัติประการที่สามของปัญญา คือ รู้
รอบ การจะเกิดปัญญารู้รอบนั้นต้องทำจิตให้สว่าง จนอยู่เหนือกา
ละและอวกาศ เมื่ออยู่เหนือกาลและอวกาศจึงรู้รอบตลอดกาล
และสถานที่ คือ รู้อดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้ รู้ทั้งในมิติ ชาติ
มิติทิพย์ และมิติธรรมได้

เมื่อจิตสว่างแล้วจึงรอบรู้ภาพรวม คือ

๑. ธรรมชาติ ทั้งปรากฏการณ์ กฎเกณฑ์ และกลไก
๒. รู้โลก ทั้งที่มา กระแสและแนวโน้ม
๓. รู้ระบบ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และ
เทคโนโลยีและอื่น ๆ
๔. รู้วงจรชีวิต ทั้งการกำเนิด การดำรงอยู่ และการ
ตาย
๕. รู้มิติต่าง ๆ คือรู้สัมพันธ์ภาพแห่งธาตุ และพลังต่าง
ๆ ในทุกระดับ

แล้วเราจะทำให้จิตว่างได้อย่างไรเล่า โดยปกติแล้วจิตเกิดขึ้นเพราะการปรุงแต่งประกอบ เมื่อความมีสองสิ่งมาประกอบกันตั้งแต่ระดับละเอียดถึงระดับหยาบ จิตจะกำเนิดขึ้นและรับรู้การปรุงประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งใหม่นั้น ตัวอย่างเช่น ให้ท่านลองเอานิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้จับเข้าสัมผัสกัน จะมีปฏิกิริยาในระหว่างจิตเกิดและรับรู้ เป็นความรู้สึก เมื่อแยกนิ้วออกจากกัน จิตนี้ดับและไม่รับรู้การสัมผัส แต่กระแสรู้สึกถูกบันทึกในความทรงจำ และประกอบกันเป็นชุดประสบการณ์ และมวลความรู้แล้ว จะหล่อหลอมเป็นบุคลิกภาพทางใจของบุคคลนั้น

แล้วลองคิดดูเถิด ในร่างกายเรา นี้ อนุภาคก็อนุภาคมารวมกันเป็นอะตอมทั้งหลาย อะตอมก็อะตอมมารวมกันเป็นโมเลกุลทั้งหลาย โมเลกุลก็โมเลกุลมารวมกันเป็นธาตุทั้งหลาย ธาตุก็ธาตุมารวมกันเป็นสารประกอบทั้งหลาย สารประกอบก็ตัวมารวมกันเป็นเซลล์ทั้งหลาย เซลล์ก็เซลล์มารวมกันเป็นเนื้อเยื่อทั้งหลาย เนื้อเยื่อก็ชุดมารวมกันเป็นอวัยวะทั้งหลาย อวัยวะก็อวัยวะมารวมกันเป็นร่างกายเรา นั่นเป็นเพียงแค่โครงสร้าง เมื่อมีร่างกายขึ้นแล้ว สารเคมีที่ชนิดที่มารบุงเลี้ยง พลังที่ชนิดที่มาขับเคลื่อนร่างกายให้เป็นไป นั่นเป็นเพียงแค่อวัยวะ แล้วจิตใจเล่าสัมผัสที่สัมผัสที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทั้งหลาย ความรู้สึกและความรู้เท่าใดที่บันทึกอยู่ในความทรงจำ ความทรงจำและความปรารถนา ความไม่ปรารถนาเท่าใดที่สร้างความนึกคิด ความนึกคิดเท่าใดที่รวมกันเป็นตัวตนอันจิตเกาะอยู่

จะเห็นได้ว่า ชีวิตเป็นผลรวมของร่างกายและจิตใจ
ร่างกายก็เต็มไปด้วยความซับซ้อน จิตใจยิ่งสลับซับซ้อนยิ่งกว่า
การที่จิตยึดถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหล่านี้ หรือหลายสิ่งหรือทุกสิ่งนั้น
แหละทำให้จิตไม่ว่าง

ดังนั้นการทำจิตว่างคือ การปล่อยวางความมี และการ
รับรู้ในความมีทั้งหมด ทรงจิตอยู่ในความไร้อันไม่มีขอบเขตจำกัด
เมื่อนั้นจิตก็จะว่าง

บุคคลที่จิตว่าง และรู้รอบได้ทุกขณะแล้ว แม้เผชิญภาวะ
ซับซ้อนก็ไม่สับสน

ความรู้ประโยชน์สูงสุด คุณสมบัติสูงสุดของปัญญาคือ รู้
ประโยชน์สูงสุด เพราะถ้าไม่รู้ประโยชน์สูงสุด ชีวิตก็จะไม่ถึง
ที่สุดแห่งวิวัฒนาการ หลงวนเวียนอยู่กับประโยชน์เล็กน้อย โทษ
มาก ไม่พบความยิ่งใหญ่แท้จริง เป็นทุกข์มากกว่าเป็นสุข หรือ
เป็นสุขเป็นทุกข์สลับกันไปจนจิตใจเศร้าหมอง

เช่น หากปัญญาไม่ถึงที่สุด ไม่รู้ว่าประโยชน์สูงสุดของ
การเกิดคืออะไร ก็จะหลงการเกิดและไม่ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่จาก
การเกิด หากไม่รู้ว่าประโยชน์สูงสุดของการตายคืออะไรก็จะหลง
ตายและไม่ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่จากความตาย หากไม่รู้ว่า
ประโยชน์สูงสุดของความร่ำรวยคืออะไร ก็จะหลงความร่ำรวยและ
ไม่ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่จากความร่ำรวยนั้น หากไม่รู้ว่าประโยชน์
สูงสุดของการมีอำนาจคืออะไร ก็จะหลงอำนาจและไม่ได้
ประโยชน์ยิ่งใหญ่จากอำนาจนั้น หากไม่รู้ว่าประโยชน์สูงสุดของ
ความมีชื่อเสียงคืออะไร ก็หลงชื่อเสียงและไม่ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่

จากการมีชื่อเสียงนั้น หากไม่รู้ว่าประโยชน์สูงสุดของความสุขคืออะไรก็จะหลงความสุข และไม่ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่จากความสุขที่มี หรือ หากไม่รู้ว่าประโยชน์สูงสุดของความสุขคืออะไรก็จะหลงเป็นทุกข์และไม่ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่จากการเป็นทุกข์นั้น คนที่ไม่รู้จักประโยชน์ในธรรมชาติมักดำเนินชีวิตอย่างขาดทุน เช่น ยามเป็นทุกข์ ก็มัวแต่ร่ำรวย โวยวาย สร้างความเสียหายเพิ่มเติมให้มากขึ้นไปอีก บ้างก็ฆ่าตัวตายไปเลย เพราะไม่รู้จักใช้ประโยชน์จากความสุข เป็นต้น

อย่าลืมว่าทุกอย่างมีทั้งคุณประโยชน์ มีโทษ และความ เป็นกลาง อยู่ในตัวมันเอง

หรือแม้รู้ประโยชน์สูงสุดของแต่ละสิ่ง แต่ไม่รู้ว่าประโยชน์สูงสุดของชีวิตคืออะไร องค์ประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นมีค่าต่อการสร้างชีวิตให้ถึงที่สุดได้แค่ไหน ควรจัดสัดส่วนความสำเร็จในแต่ละองค์ประกอบอย่างไรจึงจะได้ประโยชน์แก่ชีวิตสูงสุด เสมือนการก่อสร้างอาคาร วิศวกรต้องคำนวณแรงและการรับน้ำหนักของวัสดุองค์ประกอบทุกชนิดให้เหมาะสม หากมากเกินไปก็สิ้นเปลืองและสูญเสียโอกาสในการสร้างประโยชน์อื่น ๆ หากน้อยเกินไปก็เสี่ยงต่อหายนะ ดังนั้นการจัดสัดส่วนองค์ประกอบในชีวิตที่เหมาะสม จะทำให้สามารถสร้างชีวิตแห่งความสำเร็จได้ หากไม่รู้ภาพรวมแห่งชีวิตเช่นนี้ ก็มักจะไปหลงอยู่ในมุมใดมุมหนึ่งของชีวิต และชีวิตก็ไม่ถึงที่สุดสักที เพราะไม่มีปัญญาแทงตลอดในชีวิตนั่นเอง

การจะรู้ประโยชน์สูงสุดได้นั้น ต้องทำจิตให้แทงตลอด เช่น กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม การที่จิตจะแทงตลอดได้นั้นต้องทำจิตให้เป็นอิสระจากทุกสิ่ง การที่จิตจะเป็นอิสระ จากทุกสิ่งแท้จริงและมีประสิทธิภาพทางปัญญา สูงสุด จะต้องรวมคุณสมบัติของจิตทั้งสามประการข้างต้น คือ จิตหนึ่ง จิตสว่าง และจิตว่างเข้าด้วยกันขณะจิตเดียว ครั้นแล้ว พิจารณาว่า แม้ความนิ่ง แสงสว่างและความว่างก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ภาวะแท้จริงของใคร คลายการยึดถือในภาวะอันปราณีตนั้น เสีย จิตก็จะเป็นอิสระแท้จริงแทงตลอดสรรพสิ่งทั้งความว่าง ความมี ในความสว่าง ในความมืด ในความนิ่ง และในความ เคลื่อนไหว สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง จิตอิสระนี้จะต้องมีคุณสมบัติ นิ่ง สว่าง ว่าง ที่สมบูรณ์ก่อน หากไม่แล้วจะไม่อาจแทงตลอดได้ และการไม่ยึดถือความนิ่ง ความสว่าง และความว่าง มิได้ หมายถึงการหวนกลับไปสู่ความไหว ความมืด และความ หมกมุ่นในความมีอีก แต่เป็นการก้าวจากความนิ่ง ความสว่าง และความว่าง เข้าสู่พุทธภาวะ คือ ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อย่างไรก็ตามขอบเขตจำกัด

ดังนั้น ตอนจะเป็นดังนี้ ละความวุ่นเข้าสู่ความนิ่ง แต่ ความนิ่งนั้นมีหลายระดับ นิ่งบางระดับยังมีดื้อ บางระดับก็โล่ง แต่แคบเป็นอุเบกขัง ไม่ใช่อุเบกขา ดังนั้นต้องทำจิตนิ่งนั้นให้ สว่างต่อไป แต่ความสว่างนั้นก็ยังมีหลายระดับ สว่างอย่างมี ความจำกัดจนกระทั่งถึงไร้ความจำกัด สว่างเป็นจุดจนกระทั่งถึง สว่างไปทั่ว สว่างอย่างจำกัดจนกระทั่งถึงสว่างสนิท

สมาธิ เราต้องพัฒนาจิตสว่างให้สว่างสนิทสมาธิไปทั่วทุก
 อย่างไม่รู้ความจำกัด ซึ่งการจะทำให้เกิดภาวะเช่นนี้ได้อย่าง
 รวดเร็ว คือการเข้าสู่จิตว่าง แต่การอยู่ในความว่างก็ยังมีหลาย
 ระดับ ความปราณีต คือจิตว่างและยึดมั่นความว่างอยู่ จิตแบบนี้
 นี้จะไม่อยากออกจากความว่างไปไหน ยามมีความเคลื่อนไหวแม้
 เล็กน้อยก็จะเหนื่อยมากเพราะการยึดถือนั้น หรือจิตว่างแล้ว
 กำหนดรู้ความว่างอยู่ จิตแบบนี้คล้ายการยึดมั่นลงไปบ้างแต่ต้อง
 คอยระวังตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อรักษาภาวะว่างไว้ มิฉะนั้นจะ
 หลุดไปสู่ความมี หรือที่สุดคือจิตที่เคยชินกับความว่างแล้ว และ
 ได้เรียนรู้ว่า แม้ความว่างก็ไม่เป็นตนไม่เที่ยงมีความมีเป็นภาวะ
 ตรงข้าม แล้วปล่อยวางการยึดถือในความว่างนั้น จิตก้าวเข้าสู่
 ภาวะพุทธะที่เบิกบานอย่างไร้ขอบเขต ตื่นตัวสมบูรณ์แบบ และ
 รู้แจ้งแทงตลอดทุกสิ่งได้ ตั้งแต่ต้นจนจบจึงมองเห็นประโยชน์
 สูงสุดแห่งชีวิต การดำเนินชีวิตจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด
 อย่างแท้จริง

ปัญญาในการใช้ปัญญา

เมื่อสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น จงเชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้
 ตรง รู้ชัด รู้รอบ และรู้ประโยชน์สูงสุดแล้ว ในขั้นต่อไปคือ การมี
 ปัญญาในการใช้ปัญญานั้นอีกขั้นหนึ่ง

**คนเป็นจำนวนมากรู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด อย่างไร
 ควร อย่างไรไม่ควร แต่ก็ไม่สามารถรักษาตนให้อยู่กับสิ่งที่
 ดี หรือควบคุมตนให้ทำเฉพาะสิ่งที่ควรได้ เมื่อไม่สามารถ
 เพราะขาดปัญญาในการใช้ปัญญาก็จะหาเหตุผลเข้าข้าง**

ตนเอง ซึ่งทำให้ปัญญาที่มีอยู่เดิมถูกบิดเบือนหลอกตัวเอง และค่อย ๆ กลายเป็นคนโง่มากขึ้นทุกทีโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น เมื่อมีปัญญารู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควรแล้ว ควรนำปัญญานั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตทันทีด้วยกลไกของปัญญา
ในการใช้ปัญญา

ปัญญาในการใช้ปัญญานั้นมีสองประการคือ

๑. ปัญญาในการนำความรู้แท้มาปรับชีวิต
๒. ปัญญาในการผสมผสานชีวิตให้เข้ากับสัจจะสูงสุดที่ปัญญาได้รู้แล้ว

ปัญญาในการนำความรู้แท้มาปรับชีวิต สามารถทำได้ โดยการแผ่ญาณอันคือ ความรู้แท้ที่บริสุทธิ์ได้สำนึก จิตสำนึก ความนึกคิด คำพูด อิริยาบถ การกระทำ พฤติกรรม และวิถีชีวิตให้ความรู้แท้กำกับชีวิตโดยเบ็ดเสร็จเด็ดขาด มิเช่นนั้น จิตใจอาจติดออกเพราะเคยชินเก่าหรือไหวหวั่นเพราะสิ่งเร้าอันยั่วเข้าภายนอกได้ ปัญญาในขั้นนี้คือปัญญาในการพัฒนาตนโดยปรับตั้งแต่รากฐานของชีวิตออกมา เพราะเมื่อเราจัดการกับรากฐานได้ดี ลำต้น กิ่งก้าน ใบ ดอก ผล ก็จะดีตามไปด้วย ดังนั้นเมื่อเราปลูกฝังปัญญาไว้ที่รากแห่งชีวิต ทุกระดับของพฤติกรรมแห่งชีวิตก็จะดีตามไปด้วย และเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ แผ่ญาณนั้นไปในทุกระดับพฤติกรรมแห่งชีวิตก็จะยิ่งได้ผลเร็วและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ปัญญาในการผสมผสานชีวิตให้เข้ากับสัจจะสูงสุด เพื่อพบสัจจะอันเป็นประโยชน์สูงสุดที่ชีวิตจะเข้าถึงได้แล้ว ควรตั้งสภาวะนั้นเป็นเป้าหมายแห่งชีวิต แล้วทุ่มเททุกสิ่งแม้ชีวิต

**เพื่อสัจจะอันเป็นประโยชน์สูงสุดนั้น ชีวิตทั้งชีวิตผสมรวม
เป็นหนึ่งในเดียวกับสัจจะสูงสุด และได้รับประโยชน์สูงสุดใน
ชีวิตได้ ปัญญาในขั้นนี้เป็นปัญญาในการสละสิ่งที่มี
ประโยชน์น้อยกว่าสู่สิ่งที่มีประโยชน์สูงกว่าจนถึงที่สุด ได้แก่
สมารถขั้นกลาง**

ตัวอย่างเช่น เบื้องต้นตามธรรมชาตินั้น มนุษย์ทั้งหลาย
ต้องการลาภ อันได้แก่สรรพวัตถุสิ่งของที่จะอำนวยความสะดวกดำรง
อยู่และความพึงพอใจในการดำรงอยู่ เช่น ต้องการอาหาร ที่อยู่
อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยาบำบัดโรค อันคือสิ่งจำเป็นพื้นฐาน

เมื่อความต้องการพื้นฐานถูกปรุ้งแต่ง ต่อให้วิจิตมากขึ้น
ความต้องการลาภ อาจแปรปรวนเป็นความต้องการในอาหารอัน
อร่อย ที่อยู่อันหรูหรา เครื่องนุ่งห่มดี ๆ ยาบำบัดโรคดี ๆ และ
ดนตรีเพราะ ๆ

หากความต้องการที่ถูกปรุ้งแต่งมาแล้ว ถูกตบแต่งต่อให้
พิสดารมากขึ้น ความต้องการลาภอาจแปรปรวนเป็นต้องการ
อาหารชั้นเลิศ ที่อยู่อาศัยชั้นเลิศ เครื่องนุ่งห่มชั้นเลิศ ยาบำบัด
โรคชั้นเลิศ ดนตรีที่ซาบซึ้งเร้าใจ กลิ่นที่เ้ายวนใจ สัมผัส
ละมุนละไมชวนให้เคลิบเคลิ้มหลงใหล ในชั้นลาภนี้เป็นการ
ปรนเปรอความต้องการด้านกามคุณแก่มนุษย์ทั่วไป ตามแต่
ความประหลาดมหัศจรรย์ของกามารมณ์ที่แต่ละคนปรุ้งแต่งไว้
เป็นรสนิยม

เมื่อเสพกามพอแล้ว เห็นว่ายังไม่สาแก่ใจ เพื่อให้รสชาติ
เพียงชั่ววูบ รู้สึกแค่ตอนสัมผัส ครั้นไม่สัมผัสก็หมดความรู้สึก

จึงต้องการความสุขที่ถาวร และยิ่งใหญ่กว่าเดิม มนุษย์จึงแสวงหาภาวะที่ตนจะอยู่ได้อย่างเป็นสุขมากขึ้น และพบว่าเกียรติยศให้ความสุขได้ลึกซึ้งกว่ากาม ยิ่งใหญ่กว่ากาม เพราะเกียรติยศเกิดจากการยอมรับของชนจำนวนหนึ่ง จึงเกิดได้แก่การที่จะได้เกียรติยศบุคคลต้องสละลาภ เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น จึงจะได้รับการยอมรับและปรากฏเกียรติยศขึ้นได้ ทานหรือการสละทรัพย์เพื่อเกื้อกูลผู้อื่นจึงบังเกิดขึ้น เพื่อแลกกับยศ แต่ในเรื่องแปลกเมื่อสละลาภเพื่อยศแล้ว ครั้นครองยศอยู่ ลาภก็หลั่งไหลมาเทมาเป็นไปโดยธรรมชาติ นี่เป็นการยกระดับความปรารถนาขั้นแรกของมนุษย์ให้สูงขึ้นอีกลำดับหนึ่ง

เมื่อครองยศอยู่พอประมาณ แล้วจะเห็นว่ายศก็แค่นั้นเอง มันมากับภาระและความเสี่ยง พร้อมกับการจับตาดูของผู้คนว่าเราจะใช้ยศทำอะไร อย่างไร เมื่อไรดีหรือไม่เป็นประโยชน์ต่อพวกเขาหรือเปล่า เมื่อใช้ยศกระทำการไม่เป็นไปตามความต้องการของเขา เขาก็จะเรียกร้องหา ๆ ประการ เมื่อแบกยศนาน ๆ จะเห็นว่า ยศนั้นแม้จะให้ความภาคภูมิใจแต่ก็นำมาซึ่งภาระความจำกับความวุ่นวาย ซ้ำยังเป็นที่ยเรียกร้องหมายปองของคนทั้งหลาย

มนุษย์ผู้มีปัญญาจึงแสวงหาความสุขที่ปราณีต ที่เบาสบายกว่ายศและพบว่า สรรเสริญนั้น เป็นที่ยอมรับของมหาชนด้วยความจริงใจกว่า การที่ผู้คนสรรเสริญนั้น ทั้งเบาสบาย ไร้ภาระผูกพัน ไม่เหมือนยศที่ทำให้หนักอึ้ง จึงบังเกิดการสละยศ สละตำแหน่ง และเจริญคุณธรรมอันมีศีล

เป็นเบื้องต้น เพื่อให้ชนชั้นชมยินดีว่าเป็นคนสะอาดไม่ต้องการลาภยศใด ๆ เมื่อดีจริง สะอาดจริง ผู้คนก็จะนับถือด้วยความจริงใจ กล่าวสรรเสริญทั่วไป ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ยิ่งความเข้มข้นบันเทิงใจแก่ผู้ได้รับการสรรเสริญนั้น แต่ก็เป็นเรื่องแปลกยิ่งสละยศแล้ว ลาภยศก็จะยิ่งหลั่งไหลมาเข้ามาตามธรรมชาติ นี่เป็นผลพัฒนาอีกขั้นหนึ่งของความต้องการของมนุษย์

ครั้นได้รับสรรเสริญไปมาก ๆ นาน ๆ ในที่สุดจะพบว่า รสของสรรเสริญนั้นจะซีดและเอียน เพราะคนทั้งหลายมาสรรเสริญคุณสมบัติที่มีอยู่ในตนบ้าง ไม่มีอยู่ในตนบ้าง แม้ที่มีอยู่ในตนจริงเมื่อตนปฏิบัติเป็นปกติ ก็รู้สึกเป็นธรรมดาไปแล้วไม่เห็นแปลกวิเศษ ควรแก่การสรรเสริญ ในระยะนี้จะเอียนสรรเสริญและพบว่าเรื่องอะไร จะต้องความสุขไปแขวนไว้กับถ้อยคำของผู้อื่น ซึ่งจริงบ้าง เท็จบ้าง โดยจงใจบ้าง ไม่จงใจบ้าง มนุษย์จึงแสวงรสอันปราณีตกว่าเดิม ก็จะพบว่าในสภาวะแห่งความสงบที่มีจิตตั้งมั่นอยู่ในใจอันสะอาด ทรงประสิทธิภาพนั้น มีความสุข มั่นคงถาวรยิ่งกว่า จึงบังเกิดการประพาศิวัตรหุยมหิมเสย และหันมาฝึกจิต เจริญสมาธิ มีการแผ่เมตตาเป็นต้น เมื่อแผ่เมตตาได้ที่ จะพบว่า ความสุขที่มอบความปรารถนาดีให้แก่ผู้อื่นด้วยใจอันสะอาดนี้ ยิ่งใหญ่และตั้งมั่นกว่าความสุขที่ต้องอิงการสรรเสริญจากคนอื่นเป็นไหน ๆ จึงทรงอยู่ในสมาธิระดับต่าง ๆ มีเมตตาเป็นอาทิ ตามสามารถ แต่มหัศจรรย์นั้น ยิ่งสละสรรเสริญ

เพียงใด ลาก ยศ สรรเสริญ ก็จะหลั่งไหลตามมาตามธรรมชาติ
แห่งดุลยภาพ

นี่คือตัวอย่างของการสละสิ่งที่มีคุณน้อยกว่า เพื่อกลมกลืน
กับสิ่งที่มีคุณมากกว่าโดยลำดับ จนถึงที่สุดแห่งวิวัฒนาการเมื่อใจ
เราสละสิ่งใดได้แสดงว่าอำนาจใจเราอยู่เหนือสิ่งนั้น เราจึงได้สิ่ง
นั้นมาโดยง่ายตายไม่ว่าจะปรารถนาหรือไม่ก็ตาม

การพัฒนาปัญญา

จากที่อธิบายมาแล้ว จะเห็นได้ว่าปัญญาเป็นสิ่งที่สามารถ
พัฒนาได้และต้องเพียรพัฒนาโดยลำดับ จึงจะได้ปัญญาที่ยิ่งใหญ่

สิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา คือ ระดับของ
ปัญญา และการยกระดับปัญญา

ระดับของปัญญา ปัญญาที่มีสามระดับ คือ

๑. ปัญญาจากการอ่าน ดู ฟัง

๒. ปัญญาจากการคิด

๓. ปัญญาจากการเห็นในสมาธิจิต

ปัญญาจากการอ่าน ดู ฟัง คือความรู้ที่รับรู้ความเป็นจริง
ของธรรมชาติ และหรือบทบันทึกหรือคำบอกเล่า การเรียนรู้
ธรรมชาติของผู้อื่น เช่น การรับรู้โลกแห่งความเป็นจริง การ
เรียนในสถาบันการศึกษา และการศึกษาจากตำรา วีดีโอ และ
อุปกรณ์อื่น ๆ ความรู้ระดับนี้เป็นเสมือนข้อมูลดิบสำหรับสร้าง
ปัญญาในระดับต่อไป

ปัญญาจากการคิด เมื่อจิตทำงานควบกับใจแห่งความทรง
จำจะสามารถคิดจินตนาได้มากมายบนพื้นฐานข้อมูลเดิมตามแรง

ขั้วของความอยากและความไม่อยาก เมื่อนำความรู้จากระดับ
 การดู อ่าน ฟังมาคิดวิเคราะห์ แยกแยะ เปรียบเทียบ สังเคราะห์
 และสรุปแล้ว จะเกิดความรู้สัมพัทธ์เชิงระบบใหม่ ๆ เกิดขึ้น
 เสมือนการนำอิฐ หิน ดิน ทราย อันเป็นวัตถุดิบมาสร้าง
 ความสัมพันธ์เชิงระบบจนเกิดเป็นอาคารบ้านเรือน ถนน เชื้อน
 ไปตามจินตนาการที่ออกแบบไว้ ตามวัตถุประสงค์แห่งปรารถนา
 นั้นเอง ความรู้ในระดับนี้เรียกว่า ปัญญาจากการคิด จะ
 ก่อให้เกิดความรู้และสร้างสรรค์ใหม่ ๆ มากมาย แต่ความคิดของ
 มนุษย์ก็มีความจำกัดโดยตัวมันเอง ความรู้ระดับนี้จึงมีความจำกัด
 ตามศักยภาพการคิดของมนุษย์ด้วย เช่น เมื่อเราเห็นรถชนคน
 ตายความคิดที่คิดได้ก็คือ คนขับ ขับรถประมาท หรือคนเดินเท้า
 ประมาท หรือระเบียบจราจรไม่ดี อาจจะไม่มียุติธรรมที่ชัดเจน
 หรืออาจจะคิดไปถึงความย่อหย่อนวินัยในสังคม ความไม่ปลุกฝัง
 กันในสถาบันการศึกษา ความไม่เอาใจใส่ของรัฐบาล การขาด
 แคลนงบประมาณ การหลีกเลี่ยงภาษีของประชาชน การ
 คอร์รัปชันของนักการเมือง เป็นอาทิ แต่การคิดจะไม่สามารถล้วง
 ลึกไปถึงเหตุแห่งการตายอันเป็นกลไกกรรมสากล ที่เชื่อมโยง
 สรรพสัตว์ให้มีปฏิสัมพันธ์กัน หากความรู้จากการคิดสามารถเห็น
 สายใยกรรมอันเป็นเหตุอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทั้งหลายได้ จะ
 ไม่มีผู้ใด ดีใจหรือเสียใจ เพราะการเกิดหรือการตายเลยแม้แต่น้อย
 แต่เพราะความคิดเข้าถึงความรู้ระดับนี้ไม่ได้ จึงยังดีใจ
 และเสียใจต่อเหตุการณ์ทั้งหลายกันอยู่ แต่การรู้ด้วยสมาธิจิต
 สามารถรู้สัจจะแม้ในระดับละเอียด ปราณีตซ่อนเร้นทั้งหลายได้

ดังพุทธวจนะที่ว่า **ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จิตที่เป็นสมาธิย่อมเห็น
ทุกสิ่งตามเป็นจริง**

การเห็นในสมาธิจิตนั้น จะเห็นสัจจะแท้ ๆ ที่เป็นหรือเคย
เป็น หรือจะเป็น และเต็มไปด้วยความเข้าใจ โดยไม่มีนิยามหรือ
ภาษาเป็นความเข้าใจล้วน ๆ ในความรู้ชัด ครั้งออกมาสู่ระดับ
ความคิดก็พออนุมาน สัจจะเหล่านั้นออกมาถ่ายทอดตามภาษา
สมมติได้บ้าง

**ความรู้ในสมาธิจิตนี้ เป็นปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของ
มนุษย์ที่รู้ได้ทุกสิ่ง โดยไม่จำกัดกาลหรือสถานที่**

การยกระดับปัญญา ปัญญาทุกชนิดมีความสัมพันธ์
โดยตรงกับสภาวะจิต เพราะจิตคือธาตุรู้ ถ้ารู้ดีก็เกิดปัญญา ถ้า
รู้ไม่ดีหรือรู้ไม่เป็นก็วุ่นวาย และอาจโง่มากขึ้น ดังนั้นการ
ยกระดับปัญญา จึงสามารถกระทำได้โดยการปรับสภาวะจิตเป็น
สำคัญ

เมื่อปรับสภาวะจิตดีแล้ว ต้องเลือกประเด็นหลักในการ
รับรู้และเรียนรู้ ไม่ใช่รับรู้ไปหมดทุกเรื่อง การรับหมดโดยไม่
เลือกนั้นในที่สุดจะเลอะ จึงเรียกกันว่ารับเลอะ

เมื่อเลือกรับรู้โดยสมควรแล้ว ต่อไปจะจัดระบบการรู้ให้มี
ประสิทธิภาพ ตั้งแต่การรับรู้ การบันทึกความจำ การระลึก
การวิเคราะห์ การเปรียบเทียบ การสังเคราะห์ และการสรุป

เมื่อสรุปกฎเกณฑ์ได้จากปรากฏการณ์ใด ต่อไปให้พิสูจน์
ข้อสรุปนั้นกับ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ จนเหตุสัจจะที่ปรากฏชัดขึ้น
ชัดเจนขึ้น แน่นยำขึ้น

ในที่สุดคือการฝึกู้โดยไม่ต้องคิด รู้ได้ด้วยญาณแห่งสมาธิ
จิต นั่นคือที่สุดของปัญญาของมนุษย์

ผู้ประสบความสำเร็จยิ่งใหญ่ล้วนเป็นผู้เพียรพัฒนาปัญญา
อย่างต่อเนื่อง เพราะเมื่อปัญญาได้รับการพัฒนาความสำเร็จก็ถูก
ยกระดับด้วยเช่นกัน

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นการแก้ไขปัญหา และแก้
กรรม ได้ตามสมควร ตามที่ได้ชี้แจงมาก็พอสมควรแก่เวลา

สุดท้ายนี้ ก็ขอความสุขความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย
ขอทุกท่านจงเจริญไปด้วย อายุ วัณณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ
ธนสารสมบัติ คิดสิ่งหนึ่งประการใดก็ขอให้สมความมุ่งมาด
ปรารถนาทุกประการ เทอญ.